

גדולים מהחיים

שבעה סיפורים
שלא סופרו מעולם
על אוהבי התורה,
העם והארץ

מאת יצחק ש' רקנטי
בעריכת יונדב קפלון

ספריית בית אל

תוכן העניינים

עד מתי קץ הפלאות רבי חיים אבולעפיה רבי חיים בן עטר רבי ישראל בעש"ט	09
שני חיים רבי חיים פאלאג'י מפי הרב הדרשן חיים גזית	37
אביר יעקב רבי יעקב אבוחצירא	57
מכאן רואים הכול יום בחייו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק	75
בשופר הזה ייתקע אלג'יריה פריס ירושלים	93
עשירי למניין מעשה שהיה בתל אביב	103
שריונית, כאן יונה, עבור קבוצת חיילים בעמדת שמירה מגלה אוצר	113

מבוא

הספר "גדולים מהחיים" מספר את סיפורם של יהודים חכמים, ידועים יותר וידועים פחות, אשר אהבו את תורת ה' אהבה ללא מיצרים, וביחד עם התורה אהבו גם את ארץ ישראל אהבה טבעית, פשוטה וחמה.

בתורכיה ובמרוקו, בארץ ישראל, בצרפת ובאלג'יר חיו יהודים על שתי האהבות הגדולות הללו, לה' ולציון. משחר ילדותם רקמו את חלום גאולת ישראל, ולאורך כל ימי חייהם התמידו לחתור למימוש חלומם - מי עלי ספר, מי בסוד שיח ומי במעשה.

כאשר התורה מספרת על משה הכותב את סדר מסעות ישראל במדבר, משתנה באופן לא מובן סדר המלים בפסוק "וַיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם לְבְרִיתָם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מִצְוֹתֵיהֶם לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה', וְאַלֶּה מִסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם" (במדבר לג, א-ב).

משה כותב את מוצאיהם למסעיהם, והתורה כמו מבקשת להפוך את הסדר ומסכמת ואלה מסעיהם למוצאיהם. למה מרמז חילוף הלשונות?

החיד"א, הרב חיים יוסף דוד אזולאי, חכם ספרדי מגדולי ישראל, מסביר שישנו קשר בין הפסוקים הללו לבין הפסוק "פִּימִי צֵאתָךְ מִצְרַיִם אֶרְצָנוּ נִפְלְאוֹת" (מיכה ז, טו), והוא כותב "כי עתידים ישראל שילכו במדבר וייעשו להם נסים כיציאת מצרים" (במדבר לג, א). שהרי ההליכה אל הארץ חוזרת ונשנית בתקופות שונות של ההיסטוריה. שוב ושוב חווים ישראל את עצמם כאנשים אשר 'תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרָךְ, עִיר מוֹשֵׁב לֹא מִצְאוּ', ושוב ושוב הם נזקקים למי ש'יִדְרִיכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׁרָה לְלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשֵׁב וַיִּנָּחֶם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם', על פי תהילים קז.

לכן בתחילה נאמר מוצאיהם למסעיהם ובהמשך מופיעות שתי

המלים האלה בסדר הפוך ואלה מסעיהם למוצאיהם, ללמדך, שלעתיד לבוא ייהפכו "מסעיהם" - היינו אותם מסעות שעשו ישראל בהליכתם הארוכה מגלות מצרים לארץ ישראל - ל"מוצאיהם", כלומר לנקודת מוצא ולדוגמה של גאולה. בדומה למה שחוו בצאתם ממצרים כן יחוו גם נכדיהם וניניהם בעת שיתכנסו שוב מגלויותיהם השונות לארץ ישראל, ויתקיים בהם "מעשה אבות סימן לבנים".

לאורך ימי ישראל הגיעו מסעותינו לפעמים רק עד נקודות ביניים זמניות. כי לא תמיד ישרה היא הליכתנו אל הארץ. לא פעם עברנו מארץ לארץ בארצות הגויים, ויש שאפילו הלכנו אחורנית תחנה אחת או אף יותר. ובכל זאת, בתוכנו הננו יודעים תמיד מהו היעד האמיתי, מהי המטרה: 'פִּי אֶתֶם עֲבָרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן' (במדבר לג, נא). ועם הידיעה הברורה הזו תפילה עולה מליבנו: יהי רצון שגם במסענו הנוכחי - מסע של התכנסות גשמית ורוחנית מכל מדבריות העמים שהתפורנו בהם - נחוש שוב את ההשגחה הניסית, הקרובה והמגוננת, של הקדוש ברוך הוא עלינו, וכימי צאתנו מארץ מצרים נראה גם אנו נפלאות.

עטוף בתפילה הזו מוגש ספרנו "גדולים מהחיים". מכונסים בו שבעה סיפורים היסטוריים על דמויות ועל מעשים שהיו בתולדות עם ישראל בשלוש מאות השנים האחרונות. אלה שבעה סיפורים שונים, שבמרכזם דמויות שונות, ובכל זאת ניתן לראותם כעין סיפור אחד על כמה מאוהביה הגדולים של התורה, של העם ושל ארץ ישראל.

הסיפורים מגוללים את קורותיהם של מנהיגים ענקי רוח וצנועים אלה, ומספרים על ימים מיוחדים בחייהם, על מסעיהם ומוצאיהם, קשייהם ושמחותיהם, ועל קשרים מופלאים ומסתוריים שנרקמו בינם לבין עצמם. הסיפורים, שפורסמו בעיתון הילדים 'אותיות' בעריכת אורי אורבך ז"ל, עובדו ונערכו מחדש.

עד מתי
קץ הפלאות

רבי חיים אבולעפיה ׀ רבי חיים בן עטר ׀ רבי ישראל בעל שם טוב

א

בוא איתי אל הגליל

רגע הזה כמו ציפה כל שמונים שנות חייו. הנה הוא עומד על אם הדרך, בואכה טבריה, ועימו אשתו, בניו ועשרה מתלמידיו. משא רב על חמוריהם וספר תורה שהביאו מרחוק. מולם ניצב מושל הגליל הכול-יכול, והוא מקדם את פניהם בברכת "ברוכים הבאים" ומאיר להם פנים.

רבות כבר ראה בימי חייו, כבוד גדול כיבדוהו בכל אשר פנה: כרבה של צפת כיהן, ואחר כך כרבה של איזמיר בתורכיה. עתה, כאשר הוא בשלהי ימיו, עומדים כל חוכמתו, כל מעמדו, לקראת מבחן חדש. משימה גדולה עומדת לפניו, שונה מכל מה שהורגל בו עד כה. משעה שקרא לו מושל הגליל, העומד עתה מולו, "קום, עלה, רש את ארץ אבותיך", נקשרו כיסופיו לארץ ישראל בבקשתו של המושל, והוא קם ועלה. והנה הוא כאן עם משפחתו, ישיש אך רענן ומלא כוחות, והוא בא לבנות את העיר טבריה ולהקימה מהריסותיה.

עשרות שנים כבר עומדת טבריה בחורבנה. עשרות שנים שאין בה אף לא יהודי אחד. רק בדואים מעטים, רק בתים אחדים. ועתה מפקיד המושל את העיר בידיו, לשקמה מחורבנה, להחזיר אליה תושבים יהודים.

אין הוא יכול לשכוח את שאירע לו כאן, לפני ארבעים שנה, כאשר כיהן כרבה של צפת וביקר בעיר בפעם האחרונה. היה זה יום קיץ חם ולוהט, כמעט צוהריים. השמש להטה בכל עווה, זבובים ויתושים הטרידו כל עובר אורח. השמש, שהגיע עימו מן העיר צפת, הלך לקנות אוכל ושתייה, לרוות בהם את צימאונם ולהשביע את רעבונם. כבר עבר זמן רב מאז עזב אותו השמש, והוא אינו חוזר. מה קרה לו? מדוע הוא מתמהמה, והרי חרוץ וזריז הוא כל כך?

מישהו מתקרב במרוצה. לא, זה אינו השמש. לבוש הוא בגדי בדואים.

"רבי חיים אבולעפיה, רבה של צפת?"

"כן, אני הוא".

"השייח' עמאר מבקש לראותך".

"במה העניין?"

"דברי שלום בפיו. אקחך אליו".

והוא הולך עם שליחו של השייח'. בית השייח' גדול, מוצל, מוקף עצי דקל ושיחי פרחים, כאילו הכול מסביב אינו שומם. בתחילה אין הוא מבחין, מבעד לאפלולית חדר האורחים הגדול, מי מסב בו, והוא נכנס בצעדים זקופים כדרכו, פנימה אל תוך החדר. שלושה אנשים נעמדים מפניו, לכבדו בכניסתו. האמצעי והנכבד שבהם הוא כנראה השייח'.

"ברוך הבא, רבה של צפת".

"ברוכים הנמצאים".

"אל יהיה בליבו של הרב עליי ועל בני".

"מדוע? מה עשה? מה קרה?"

"בני, דאהר, הוא ובני חבורתו, עשו מעשה אשר לא יעשה לכל אדם, בוודאי לא לשמשו של הרב. הם סקלוהו באבנים, מעשה משובה".

"ומה שלום שמשי כעת? האם הוטב לו?"

"כן. עתה הוא בידיים נאמנות, ידיו של רופא החצר. גערתי בבני, וגמרתי אומר לייסרו במכות קשות, למען ילמד ויוסיף לקח. מאה עצים יוכה, והמשובה לא תדבק בו עוד".

"אבל, השייח' נכבד! הריני מוכן לסלוח לבנך. די לו לבן אם כעס עליו אביו".

"לא נוכל להשיב את עונשו אחר. נשבעתי כי אֶכְנוּ ולא אשנה את דברי".

"מאה עצים' אמרת, כבוד השייח'?"

"כן, כך בדיוק, 'מאה עצים'".

"אם כך, לא במאה מלקות בעץ ייוסר בנך. הִבִּיאוּ מאה ענפי עצים, קישרום יחד, והניחום על גבו של הנער. כך תתקיים שבועתך להכותו 'מאה עצים'. כי מה יועיל עונש כבד לבנך, אם אפשר שילמד לשוב ממעשיו גם אחרי עונש קל יותר".

"חכם אתה, רבה של צפת, ואציל נפש. חכם ואציל!"

כמה הודה אז בן השייח' לרב על שהצילו מעונש כה קשה. ואיזה רושם עשתה דמותו של הרב בנפש הנער זורק האבנים.

עתה, ארבעים שנה אחרי המעשה ההוא, עומד הרב בפתח העיר טבריה, הוא ופמלייתו, ומולם - מושל הגליל, הלא הוא אותו בן, דאהר אל-עמאר. כן, אותו דאהר אל-עמאר זורק האבנים, אותו פרחח שהרב בחוכמתו ובטוב-ליבו הציל ממכות אכזריות. ודאהר מרבה בכבודו ואף מלביש אותו לבוש יקר ומיוחד, כמוהו כלבוש מלכות. אין זאת אלא שנפשו של דאהר נקשרה בנפש הרב.

שנתיים עברו מאז קרא אליו מושל הגליל לקום ולעלות לטבריה ארץ אבותיו. אולי לא ידע דאהר כי אבותיו של הרב אבולעפיה אמנם נולדו בטבריה לפני חורבנה, אבל בוודאי ידע כי רק מנהיג מורם מעם כרבי חיים יוכל לשקם את טבריה ההרוסה. מאז מרד דאהר אל-עמאר הבדואי בשלטון המרכזי של תורכיה ובנציגיה, מושלי דמשק וצידון, חיפש דרכים לחזק את אחיזתו בגליל. דאהר ידע כי בלא שיישבו היהודים לחוף הכנרת לא ייכון שלטונו באזור. ועתה, הוא מקווה, יפעל הרב לבניינה ולחיוזקה של טבריה וינהיג בה עדת יהודים גדולה. שלושה לילות רצופים חלם דאהר אל-עמאר על משכבו כי עליו להושיב יהודים בטבריה, וכאשר התייעץ על כך עם אחד מחכמי צפת ענה לו החכם כי טוב יעשה אם יפנה לנכבדיה של יהדות תורכיה שייקחו את המשימה על עצמם, וכי טוב במיוחד יעשה אם ישכנע את רבה של איזמיר לעלות.

”ומי הוא רבה של איזמיר?”

”הרב חיים אבולעפיה. רב ומנהיג לחמישה עשר אלף בתי אב, פוסק הלכות ומחבר ספרים, וכל העם סר למשמעתו.”

”הרב אבולעפיה? מי שהיה פעם רבה של צפת?” שאל דאהר, ודי היה לו בכך. יותר לא נזקק לא לסימנים ולא להוכחות.

מיד כאשר קרא לו מושל הגליל לבוא לטבריה קיבל עליו הרב חיים אבולעפיה את המשימה. הוא האמין בכל ליבו כי זה הזמן המתאים לעלות ארצה, או כמו שאמר, ”העת היא עת מועד לשמוע שוועת עניים”. זאת ועוד ידע הרב: ראשית לכול יש לחדש את היישוב היהודי בטבריה דווקא, כי אליה גלתה הסנהדרין ולכן ממנה תתחיל גאולתם של ישראל. שנתיים התכונן הרב אבולעפיה לעלייה. אסף כספים, תכנן תוכניות, שלח איגרות, ובסיומן קם ועלה.

מיד עם בואו לטבריה התחיל הרב אבולעפיה לבנות בתים וחצרות ליהודים, בית מרחץ נאה, חנויות ליום השוק ובית בד לכבישת שמן

שומשומין (סומסום). אף להכשיר דרכים החל ולנטוע שדות וכרמים לפרנסת יושבי העיר. גם בית כנסת גדול ומפואר בנה הרב אבולעפיה, אותו הקים על חורבות בית הכנסת העתיק שבו התפלל האר"י, רבי יצחק לוריא אשכנזי זכר צדיק לברכה. עד היום עומד בית הכנסת הזה לחוף ימה של טבריה, ושמו "עץ החיים".

עוד שנתיים ימים עברו מיום בואו של הרב אבולעפיה לטבריה, וכל אותו זמן קיווה והשתדל שלא רק בעלי בתים יבנו בה את ביתם וייהנו משלוותה ומאוירתה. אמנם מאה וחמישים משפחות באו לכאן, ורבה הייתה שמחתו בהן; ואף שזקן היה, וגם טלטולי הדרך רופפו את בריאותו, הרבה נחת רוח שאב מיהודיה של טבריה. ובכל זאת, ידע הרב מה חסר לה לעיר כדי שיושלם בה מפעלו. גדולי תורה חסרים כאן. הם אשר יבשמו את העיר בתורתם, הם שימשכו אליה את שומעי לקחם, הם אשר ייצקו רוח בבתים, בחצרות, בחנויות. אחד מהם, קיווה הרב בכל ליבו, אחד מאותם תלמידי חכמים ששאף להביא לכאן, הוא שיירש את מקומו בהנהגת העיר. הן בן שמונים ושתיים הוא כבר היום.

לכן, כאשר סיפרו לרב אבולעפיה, ימים אחדים אחרי פורים של שנת תק"ב, כי רבי חיים בן עטר עומד לבוא לבקרו, היה הרב הישיש נרגש ושמח ומלא תקווה. התקווה כי משאלתו אולי תתגשם כעת ריגשה אותו מאוד: אחד מגדולי הדור וצדיקיו עושה עתה את דרכו לטבריה, ואולי ייאות להישאר בה.

איש לא ידע מתי בדיוק יבוא הרב בן עטר לעיר, וכאשר סוף סוף בא, איש לא ידע שהוא האיש. איכרים עבדו בשדות, כמנהגם מדי יום, פועלים התקבצו במסיק בבית הבד, והרב אבולעפיה שקוע היה בתלמודו בבית המדרש. חייה של טבריה זרמו במסלולם. רק שמש אביב חמה, והמולה קלה, בלתי מורגשת, ליוו את הרב הצעיר בשביליה של טבריה.